

Майлуниц Белла Еріківна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

аспірант кафедри кримінального процесу

ПРАВА ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА ЯК СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В доктрині кримінального процесу історично виділяють лише 3 функції кримінального процесу: функцію обвинувачення, захисту та правосуддя. Однак все частіше наковці окремо виділяються функцію кримінального переслідування (або в якості складової функції обвинувачення). Відповідно, з урахуванням того, що під функцією кримінального процесу слід вважати певний напрям кримінальної процесуальної діяльності, кримінальне переслідування повинно реалізуватися певним колом суб'єктів. І одним з таких суб'єктів кримінального переслідування слід вважати цивільного позивача. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши подібність кінцевих процесуальних цілей цивільного позивача, адже діяльність цивільного позивача, так само, як і потерпілого (який безсумнівно відноситься до суб'єктів кримінального переслідування) також направлена на викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та на доведення її винуватості. Саме це дає змогу зробити висновок, що цивільний позивач повинен бути віднесений до суб'єктів кримінального переслідування.

Згідно з ч. 3 ст. 61 КПК, цивільний позивач має такі саме права та обов'язки, як і потерпілий, проте в частині, “що стосуються цивільного позову”. Крім того, цивільний позивач має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Відповідно, представники за законні представники цивільного позивача користуються усіма правами цивільного позивача (адже

даний суб'єкт кримінального переслідування не має прав, реалізація яких може здійснюватися виключно цивільним позивачем).

Одразу варто зауважити, що право подавати цивільний позов та відмовлятися від цивільного позову не можна вважати формою реалізації кримінального переслідування, адже сам факт наявності або відсутності претензії щодо відшкодування майнової та/або моральної шкоди ніяким чином не впливає на доведеність вини особи. Тому в даному випадку увагу слід зосередити на інших правах. І одразу впадає у вічі те, що законодавець не вказав чіткого переліку прав, якими наділений цивільний позивач у кримінальному провадженні. Нажаль, відсильна норма, які відсилає до ст. 56 КПК, де перелічені права потерпілого у кримінальному провадженні, не дає змоги чітко встановити, що може робити цивільний позивач у кримінальному провадженні, а що робити йому заборонено, адже встановити, які права потерпілого можуть стосуватися цивільного позову, досить важко. Тому необхідно провести такий аналіз самостійно.

Так, дослідивши ст. 56 КПК, можна дійти висновку, що протягом кримінального провадження цивільний позивач має майже всі права потерпілого. До прав, які не можуть належати цивільному позивачу, можна віднести право на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим та право отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію. Поряд з цим деякі права цивільного позивача потребують уточнення (або навіть законодавчих змін).

Так, цивільний позивач має право подавати слідчому, прокурору докази для доведення цивільного позову. Поряд з цим КПК фактично не наділяє цивільного позивача жодними процесуальними можливостями щодо фактичного отримання таких доказів. Так, в ч. 3 ст. 93 КПК цивільний позивач, його представник та законний представник не визначені як суб'єкти, які можуть

збирати докази. В той же час з точки зору процесуальних можливостей в частині отримання нових доказів потерпілий та цивільний позивач не відрізняються один від одного: збирання доказів вказаними суб'єктами, як правило, здійснюється їх представниками, адже реальних прав щодо збирання доказів вони не мають. А з урахуванням того, що представником цивільного позивача може бути адвокат, то в такому кримінальному провадженні можуть бути наявні докази, отримані за допомогою адвокатського запиту. І якщо шляхом подачі адвокатського запиту нові докази може отримувати представник потерпілого, то не зрозуміло, чому КПК ігнорує таке права представника цивільного позивача.

Крім того, згідно з чинним КПК, цивільний позивач, його представник та законний представник обмежений у праві подавати слідчому та прокурору клопотання про проведення процесуальних дій. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 220 КПК, клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Однак, виходячи із тексту даного положення, можна зробити висновок, що КПК чітко не забороняє цивільному позивачу подавати клопотання до слідчого та прокурора, адже у зазначені статті вказано на обов'язок розглянути клопотання інших учасників кримінального провадження протягом чітко встановленого періоду часу. Таким чином, подача клопотань цивільним позивачем, його представником та законним представником теоретично можлива. Проте відсутність вказаних осіб у переліку суб'єктів ініціювання слідчих (розшукових) дій фактично унеможливорює такого роду ініціативу.

Очевидно, що цивільному позивачу дійсно варто обмежити право подавати клопотання про проведення значної кількості слідчих (розшукових)

дій, адже вони не будуть стосуватися цивільного позову. Проте не можна забувати про експертизу, яка, як правило, є ключовим доказом щодо встановлення та доведення розміру шкоди. Поряд з цим законодавець жодним чином не регулює питання проведення експертизи в рамках розгляду та вирішення питання про цивільний позов. Фактично, єдиним положенням, яке стосується даного питання, є п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК, де передбачено, що для визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням, слідчий та прокурор зобов'язані звернутися до експерта. Проте такого роду експертиза проводиться перш за все для встановлення розміру шкоди, і питання для такої експертизи будуть формулювати лише слідчий та прокурор. Відповідно, цивільний позивач сам подати клопотання про проведення експертизи слідчому судді не може.

Також КПК не дозволяє цивільному позивачу залучити експерта до договірних умовах. Тому, з огляду на наявність особистого інтересу у вирішення кримінального провадження, з метою більш повного забезпечення реалізації прав та законних інтересів цивільного позивача, необхідно внести зміни до чинної редакції КПК, та передбачити, що цивільний позивач, його представник та законний представник мають право подавати клопотання слідчому судді про проведення експертизи.

Таким чином, до прав цивільного позивача, пов'язаних із здійсненням кримінального переслідування під час досудового розслідування, відносяться подання до слідчого, прокурора доказів та можливість заявлення клопотань (в тому числі щодо проведення слідчих (розшукових) дій). Поряд з цим необхідно надати цивільному позивачу можливість звертатися до слідчого судді з клопотаннями про проведення експертиз, які стосуються цивільного позову, нарівні зі сторонами кримінального провадження.